

Sköpun áfangastaðar

Gunnar Þór Jóhannesson
Katrín Anna Lund
Guðrún Þóra Gunnarsdóttir

Strandir eru fámenn byggð á norðanverðum Vestfjörðum þar sem hinir hefðbundnu atvinnuvegir, fjárbúskapur og fiskveiðar, hafa átt í vök að verjast. Hólmavík er stærsti þéttbýliskjarninn á Ströndum með tæplega 400 íbúa sem er meira en helmingur íbúa svæðisins en litlu norðar við Steingrímsfjörð er Dranganes með 67 skráða íbúa 1. janúar árið 2011 (Hagstofa Íslands, 2011a). Undanfarin 10 ár hefur hæg en uppbyggileg þróun í ferðaþjónustu átt sér stað á svæðinu og hefur Galdrasýning á Ströndum, sem að meginhluta hefur verið staðsett á Hólmavík síðan árið 2000 verið ákveðinn miðpunktur í þeirri þróun.

Þessi grein sprettur af rannsóknarverkefni sem miðar að því að rekja slóðir ferðaþjónustu á svæðinu, í tíma jafnt sem rými, og takast á við spurningar um tilurð og sköpun áfangastaðar í ferðamennsku. Rannsóknin er hluti af alþjóðlegu verkefni sem unnið er í Noregi, Finnlandi, Svíþjóð og Kanada auk Íslands og snýr að þróun ferðaþjónustu á norðurlöndum. Gagna var aflað sumarið 2011 í þremur vettvangsferðum sem farnar voru í júní, júlí og ágúst og stóðu í fimm til tíu daga. Gagnaöflun fór fram með þrennskonar hætti: með þátttökuathugunum og óformlegum og hálfstöðluðum viðtölum (Strauss og Corbin, 1998); með söfnun og greiningu fyrirbyggjandi gagna (t.a.m. skýrslur um ferðaþjónustu og kynningarefni um svæðið); og með söfnun ljósmynda ferða- og heimafélks sem því finnst lýsandi fyrir svæðið. Meginhluta gagnaöflunar lauk í ágúst 2011.

Hér verður einblínt á Galdrasýningu á Ströndum sem á margan hátt er miðja rannsóknarinnar. Henni er lýst í samhengi hugmynda Cliffords (1997) um söfn sem tengslarými (*contact zone*) þar sem mismunandi hliðar og eiginleikar menningar og náttúru svæðisins eiga stefnumót og eru sett fram í formi efnismenningar. Með áherslu á tiltekna slóðir sem liggja í gegnum Galdrasýninguna leitumst við eftir að draga fram hlutverk sýningarinnar í sköpun Stranda sem áfangastaðar ferðamanna. Greinin hefst á umfjöllun um þróun ferðaþjónustu á Ströndum en því næst eru kenningar um tengslarými kynntar til sögunnar. Þá er fjallað um Galdrasýningu á Ströndum í samhengi kenningarlegrar umræðu. Að lokum er sjónum beint að tilteknum slóðum sem eru áberandi í tengslarými Galdrasýningarinnar.

Strandir og ferðaþjónusta

Strandasýsla teygir sig frá Holtavörðuhéið í suðri norður að Hornströndum. Fjögur sveitarfélög tilheyra sýslunni: Bæjarhreppur, Strandabyggð, Kaldrananeshreppur og Árneshreppur. Á síðustu áratugum er óhætt að segja að Strandir, sérstaklega norðan Hólmavíkur, hafi verið jaðarsvæði hér á landi. Nyrstu sveitirnar komust fyrst í vegasamband upp úr 1960 og enn er landleiðinni frá Drangnesi norður til Gjögurs ekki haldið opinni frá janúar til og með mars. Flugsamgöngum er haldið uppi til Gjögurs tvisvar í viku yfir vetrartímann og þaðan er tryggt að komast til Norðurfjarðar. Flugferðum er hins vegar fækkað yfir sumartímann. Héraðið hefur þurft að þola mikla fólksfækkun frá því um miðbik 20. aldar. Árið 1950 voru 1930 íbúar skráðir í Strandasýslu en þeir voru 759 árið 2011 (Hagstofa Íslands, 2011b, 2011c). Fyrr á tímum voru á Ströndum sterkir

kjarnar verslunar og þjónustu eins og að Kúvíkum þar sem rekin var verslun þar til í byrjun 20. aldar og Borðeyri sem var á meðal helstu verslunarhafna landsins á ofanverðri 19. öld. Strandir státa einnig af merkilegri sögu sé farið enn lengra aftur í tímann. Þar má nefna viðskipti við Baska á 17. öld, sjóorrustu Þórðar Kakala og Kolbeins unga á Sturlungaöld svo ekki sé minnst á galdrafárið sem talið er hefjast á Íslandi með þremur brennum í Trékyllisvík árið 1654.

Sú mikla fólksfækkun sem hefur orðið á svæðinu síðustu sex áratugi er lýsandi fyrir breytingar og á stundum þrengingar frumavinnuvega svæðisins. Á fyrri hluta 20. aldar gekk síld inn á Húnaflóa og sökum góðrar hafnaraðstöðu frá náttúrunnar hendi á Ströndum átti sér stað töluverð uppbygging síldarvinnslu þar (Benedikt Sigurðsson o.fl., 2007). Íbúar á Ströndum upplifðu mikla uppsveiflu með byggingu fullkominna síldarverksmiðja í Djúpavík og Ingólfsfirði á fjórða og fimmta áratugnum. Ævintýrið stóð þó stutt. Um 1950 var síldin nánast horfin úr Húnaflóa og dagar stórtækrar síldarvinnslu á svæðinu voru þar með taldir. Síldarverksmiðjurnar í Ingólfsfirði og Djúpavík standa eftir sem minnisvarðar um stórbrotið tímabil í atvinnusögu svæðisins jafnt sem duttlunga síldarinnar.

Aðrir atvinnuvegir á svæðinu báru ekki höggið sem hvarf síldarinnar var fyrir samfélagið og margir fluttust á brott. Seinni hluti 20. aldar einkenndist af vél- og tæknivæðingu í sjávarútvegi og landbúnaði með tilheyrandi fækkun starfa. Auknar hægræðingarkröfur í sjávarútvegi og umbylting á stjórnun fiskveiða upp úr 1980 höfðu mikil áhrif í sjávarplássum landsins (Axel Hall, Ásgeir Jónsson og Sveinn Agnarsson, 2002) og þar var Hólmavík ekki undanskilin.

Um miðbik tíunda áratugarins var farið að huga að ferðaþjónustu sem leið til nýsköpunar og styrkingar byggðar á kerfisbundinn hátt. Skýrslan *Ferðaþjónusta og þjóðmenning* (Jón Jónsson, 1996) markar upphafið að athugun á hvort og þá hvernig hægt sé að byggja upp ferðaþjónustu á Ströndum á grundvelli sögu og menningar svæðisins. Þess má geta að höfundur skýrslunnar, Jón Jónsson þjóðfræðingur er uppalinn og nú búsettur á Ströndum. Með nokkrum rétti má segja að útgáfa skýrslunnar marki ákveðin tímamót í umræðu um möguleika ferðaþjónustu til að skapa ný atvinnutækifæri með áherslu sinni á notkun menningararfs til sköpunar áfangastaða. Umræða um menningartengda ferðaþjónustu fórað gera vart við sig hér á landi upp úr 1990 en með skýrslunni voru möguleikar hennar kerfisbundið teknir út fyrir tiltekið svæði og settir fram á skorinorðan hátt. Staðhæfing Jóns: „Menningartúrismi er það sem koma skal“ (1996, bls. 4) lýsir vel þeirri áherslu sem sprakk svo út um aldamótin á opinberum vettvangi (Áki Guðni Karlsson, 2011; Samgönguráðuneytið, 2001, 2003).

Skýrsla Jóns nálgast uppbyggingu ferðaþjónustu á Ströndum á heildrænan hátt. Fjallað er um afþreyingu, upplýsingaþjónustu, ímyndaruppbyggingu og markaðsmál, hátíðir, ferðaskipulagningu og samvinnu og samstarf aðila sem tengjast ferðaþjónustu. Að mörgu leyti má segja að skýrslugerðin hafi komið ferðaþjónustu á kortið meðal íbúa svæðisins sem raunverulegum valkosti þó að Jón vilji aðspurður einnig meina að jarðvegurinn hafi verið frjór. Nokkur ferðaþjónusta var að sjálfssögðu búin að vera í gangi, ekki síst gistiþjónusta. Heilsárshótel hefur verið rekið í Djúpavík frá því 1985, Steinhúsið á Hólmavík hefur verið rekið sem gistiheimili meira og minna síðan á sjöunda áratugnum og einnig hefur verið starfrækt hótél á Laugarhóli í Bjarnarfirði um árabil svo nokkur dæmi séu nefnd. Jón telur það einnig skipta máli að menningarstarf hafi löngum verið sterkt á svæðinu og fólk vant því að þurfa að bjarga sér sjálft. Í því sambandi má undirstrika að skýrslan byggir á hugmyndum fólks af svæðinu sem Jón tók saman og vann frekar úr. Þar eru settar fram fjölbreyttar hugmyndir að verkefnum til eflingar ferðaþjónustu. Áhersla er lögð á að nýta það sem fyrir er á svæðinu sem allra best og vinna að nýsköpun í takt við umhverfi og samfélag. Þannig eru t.d. margar hugmyndir að léttum og meðfærilegum sýningum sem eru ódýrar í rekstri en geta auðgað svæðið sem áfangastað ferðafólks. Dæmi um minjasýningar sem sem stungið er upp á eru: Hákarlaveiðar frá Gjögri, Verslunarsaga Borðeyrar; Síldarævintýrið í

Djúpavík; Nýting rekaviðar á Ströndum; Þjóðsagnaheimur Strandasýslu; og Þjóðhættir í bændasamfélaginu. Að lokum stendur:

Þá er hægt að setja upp skemmtilega sýningu í Trékyllisvík, *Galdrar og galdramenn á Ströndum*. Sýningargripir væru galdrastafir og skýringar á þeim, textar og sagnir, áhöld galdramanna og töfragripir, myndir af galdraskræðum o.fl. Hægt er að halda kvöldvökur um sama efni og gera sérstakt kort um söguslóðir galdrafársins (Jón Jónsson, 1996, bls. 34).

Þessi klausa, sett fram í lok lista hugmynda að sýningum á Ströndum, var kveikjan að því sem síðar varð Galdrasýning á Ströndum en þó útkoman yrði með ögn öðru sniði.

Fjórum árum eftir útgáfu umræddrar skýrslu var var opnuð harla nýstárleg sýning á Hólmavík þar sem þjóðtrú, galdrar og galdramenn voru í brennidepli og er óhætt að segja að hún hafi þegar vakið nokkra athygli. Að sýningunni, sem gekk undir nafninu Galdrasýning á Ströndum, stóð sjálfseignarstofnunin Strandagaldur sem stofnuð var 1999. Strandagaldur hefur frá upphafi haft það markmið að rannsaka og miðla efni um hið svokallaða galdratímabil á Íslandi. Aðstandendur Strandagaldurs vilja meina að þessi áhersla eigi sér ríka stoð í sögu svæðisins:

Sú ímynd hefur gjarnan hvílt yfir Strandamönnum að þeir hafi vitað lengra en nef þeirra náði þegar galdrar voru annarsvegar. Svanur á Svanshóli er til að mynda eini Strandamaðurinn sem fjallað er um í Njálu að einhverju marki, en hann átti það til að galdra þokur á heiðina ef til hans vildi sækja óæskilegur félagsskapur. Á Ströndum komu upp tiltölulega mörg galdramál, auk þess sem galdrabrennurnar í Trékyllisvík haustið 1654 mörkuðu að mörgu leyti upphafið að galdrafárinu. Þannig var hlutur Strandamanna og raunar Vestfirðinga allra í galdramálum 17. aldra [Sic!] meira áberandi en í öðrum Landshlutum (Sigurður Atlason, 2000).

Undir merkjum Galdrasýningarinnar á Ströndum eru nú reknar tvær sýningar, annars vegar Galdrasafn á Hólmavík (2000) og hins vegar Kotbýli Kuklarans á Klúku í Bjarnarfirði (2005). Sýningin á Hólmavík leggur áherslu á að útskýra hið svokallaða galdrafár á Íslandi, beitingu galdra og dómsmál þeim tengdum en í Bjarnarfirði hefur verið reist tilgátubýli með það að markmiði að varpa ljósi á kjör almúgans á 17. öld sem í flestum tilfellum var fórnarlambið í galdramálum aldarinnar. Þriðji áfangi sýningarinnar hefur verið hannaður og er honum ætlaður staður norður í Trékyllisvík í Árneshreppi en ekki hefur verið unnt að fjármagna hann ennþá. Þannig er hugsunin að galdrasýningin leiði gesti frá Hólmavík og norður Strandirnar; frá Hólmavík, í Bjarnarfjörðinn og þaðan norður í Trékyllisvík þar sem brennurnar áttu sér stað og má því líta á sem megin vettvang galdrafársins. Á þennan hátt má því segja að sýningin tengi saman Strandir með göldrum.

Það er kannski lýsandi fyrir hlutverk Strandagaldurs sem tengiliðs að frá árinu 2010 hefur upplýsingamiðstöð ferðamála fyrir Strandabyggð verið staðsett í sama húsi og Galdrasafnið á Hólmavík og rekin af Strandagaldri. Rauði þráðurinn í starfsemi upplýsingamiðstöðva er miðlun upplýsinga til ferðafólks og oftast en ekki eru þær upplýsingar nokkurs konar lykill að svæðinu. Þær benda á möguleika til upplifunar og leiða ferðamenn um svæðið. Strandagaldur kemur því að sköpun Stranda sem áfangastaðar frá ýmsum hliðum.

Starfsemi Strandagaldurs teygir sig einnig víðar en inn í farveg ferðamenskunnar. Um árabíl stóð fyrirtækið í samstarfi við Náttúrustofu Vestfjarða að fornleifarannsókn á Strákatanga í Hveravík við Steingrímsfjörð á Ströndum þar sem er að finna hvalveiðistöð frá 17. öld. Auk þessa hefur Strandagaldur staðið fyrir ýmsum málþingum

og uppákomum sem tengjast starfseminni. Fræða- og rannsóknahlið Strandagaldurs var svo sett í formlegan farveg með stofnun Þjóðfræðistofu árið 2008 sem leggur áherslu á rannsóknir og miðlun þjóðfræði og tengdra greina (Þjóðfræðistofa, 2009).

Yfir sumartímann vinna átta til níu starfsmenn hjá Strandagaldri. Árið 2010 skoðuðu um 8000 gestir galdrasýninguna á Hólmavík og var hlutfall erlendra ferðamanna um 60%. Ljóst er að starfsemi Strandagaldurs er býsna umfangsmikil og hún er ótvírætt orðin „að mikilvægri nýrri menningarstofnun fyrir Strandir og Vestfirði í heild sinni“ (Áki Guðni Karlsson, 2011, bls. 86). Slíkar stofnanir geta haft margvísleg áhrif á nærsamfélag sitt. Áki Guðni rökfærir að menningarstofnanir af sama meiði og Strandagaldur „verða lykilþáttur í nýsköpun og staðarmarkaðssetningu, þær eru vettvangur félagslífs og tengslamyndunar bæði út á við og inn á við og hafa jákvæð áhrif á sjálfsmynd svæða“ (Áki Guðni Karlsson, 2011, bls. 140).

Áhersla okkar að þessu sinni er á megin þátt í starfsemi Strandagaldurs, þ.e. Galdrasýninguna á Ströndum og þá arfleifð sem henni er ætlað að miðla. Arfleifð sem kirfilega er ofinn saman við landslag Stranda í tíma jafnt sem rými, þar sem hún þræðir fjölbreytta og margslungna slóða og farvegi og skapar flókin tengsl. Það er í þessu samhengi sem við viljum skapa Galdrasýningunni stað í umfjöllun okkar; sem rými tengsla.

Galdrasýning sem tengslarými

Þó að Galdrasýning á Ströndum flokkist ekki sem safn í skilningi safnalaga (Safnalög nr. 106/2001) heldur sýning varpa hugmyndir James Clifford (1997) ljósi á hlutverk sýningarinnar fyrir sköpun Stranda sem áfangastaðar ferðafólks. Clifford heldur því fram að þrátt fyrir að söfn virðist um margt ekki vera annað en heildstætt samansafn muna sem draga upp mynd af samfélagi eða stað eru þau í raun nokkurskonar landamærasvæði þar sem þau skapa vettvang tengsla og snertingar ólíkra hluta og frásagna. Söfn eru vissulega byggð upp af efnislegum safnmunum sem er safnað saman svo hægt sé að sýna menningu eða kima hennar. Hinir efnislegu hlutir koma hins vegar ávallt einhverstaðar að. Þeir eru dregnir inn í safnið og eiga sér einstaka sögu (Kopytoff, 1986) sem er óháð safninu eða söfnuninni sem það grundvallast á. Söfn draga þannig fram margfaldar frásagnir ólíkra hluta sem skapa sögu sem grundvallast á framsetningu þeirra.

Sýningar safna takmarkast ekki við útveggi þeirra. Frásagnirnar sem hefur verið safnað saman úr ólíkum áttum og frá mismunandi tímum viðhalda lífi sínu í gegnum tengsl við þá sem heimsækja sýninguna, lesa og túlka texta þeirra, skynja áferð þeirra og hughrif og setja í samhengi við sitt eigið líf; eigin vegferð. Söfn skapa þannig rými til tengsla, þar sem ólíkar frásagnir eiga stefnumót og kveikja nýjar. Þetta undirstrikar að safn er ekki endurvarp veruleikans heldur rými dýnamískra (og pólitískra) tengsla og sköpunar. Safnið sem tengslarými mismunandi frásagna tengir saman slóðir fortíðar og nútíðar, slóðir ferðamanna og heimamanna, náttúru og menningu og þar sem slóðirnar fléttast saman, þ.e. á safninu sjálfu, skapast staður. Staðurinn verður því til í gegnum margbreytilegt flæði mismunandi gerenda, mennskra og ómennskra, sem þýðir það að staðurinn sjálfur er í sífelldri mótun og þar af leiðandi aldrei kyrrstæður (sjá t.d. Bender, 2001).

Í þessum anda leggur Hetherington til að ímynda sér stað eins og skip (1997). Skip eru aldrei kyrrstæð en sigla á milli (áfanga)staða og mynda tengsl þeirra á milli og leggja þar með til við sköpun þeirra. Hetherington heldur því fram að staðir séu ekki ólíkir að því leyti þar sem þeir tengja saman ólíka líf- og efnisheima í tíma og rými sem skapa staðinn. Þeir tengja saman efnislegt umhverfi, hluti, mannlegt gildismat, merkingu og samskipti (Sheller og Urry, 2004). Samkvæmt þessum hugmyndum eru staðir aðeins til í gegnum tengsl. Og af því að tengsl taka sífelldum breytingum eftir því sem að þau, myndast, mótast, þróast, eða dvína, jafnvel rofna, er ferðalag staðarins

háð duttlungum tengslanna. Af þessum ástæðum er safn eða sýning sem endurspeglar staðinn á ákveðinn hátt, þ.e. tengslarýmið þar sem líf- og efnisheimur staðarins mætast, góður útgangspunktur fyrir rannsókn á tilurð staðar.

Eins og áður segir, tengir Galdrasýningin á Ströndum ekki einungis saman hluti heldur mætast þar slóðar menningar og náttúru staðarins bæði í tíma og rými. Efni þeirra hluta sem að eru sýndir eru afurðir frumefna náttúrunnar, jarðar, vatns, lofts og elds í mismunandi formum. Leir, rekaviður, mór, leður, fuglar og dýr, svo eitthvað sé nefnt, er náttúrlegt hráefni í innviðum safnsins sem nærast á þessum frumefnum. Efniviðurinn er síðan mótaður af höndum mannfólksins, og í tilfelli Galdrasýningarinnar, til að hafa áhrif á bæði náttúru og menn og þar með til að móta/skapa áfangastaðinn Strandir. Út frá þessu sjónarhorni er snúið upp á hefðbundnar hugmyndir um sköpun og sköpunarkraft sem mannlegt athæfi. Hér má vísa í mannfræðinginn Stuart McLean (2009, bls. 216) og það sem að hann kallar ljóðrænu sköpunarinnar (*poetics of making*) sem er handan allrar aðgreiningar veraldarinnar í náttúru annars vegar og menningu hins vegar. Ljóðræna sköpunarinnar felur í sér að frásagnir sem fólk notar til að skapa merkingarbærann grunn að tilveru sinni og móta samfélag sitt og menningu eru ekki aðskildar efnislegri umbreytingu veraldarinnar, t.a.m. takti náttúrunnar, eyðingaröflum og sköpunarkrafti (t.d. sjávarföll, veður og vindar, eldgos).

Á þennan hátt má segja að ljóðrænan flétti saman stað með sögum fólksins sem um leið veita aðgang að margleitu (*heterogeneous*) sköpunarferli sérhvers staðar. Á Galdrasýningunni á Ströndum eru það hlutirnir og uppsetning þeirra sem segir sögurnar og tengir þær saman. En sýningin á sér einnig sögu(r), þar sem uppruni hennar og tilurð fléttast saman við tilveru staðarins. Ennfremur er sýningin saga sem hefur áhrif á og breytir staðarmyndinni. Staðsetning hennar verður þáttur í mótun staðarins, ekki síst sem ferðamannastaðar og í því samhengi tekur hann á sig nýja mynd og ferðast á ný mið sé vísað í skipslíkingu Hetherington hér að framan. Til að gefa vísbendingar um tilurð Stranda sem ferðamannastaðar munum við að lokum lýsa tilteknum slóðum sem eru áberandi í tengslarými Galdrasýningarinnar.

Á galdraslóðum

Markmið rannsóknarinnar er að öðlast innsýn í hvernig Strandir sem áfangastaður hefur og er að mótast. Hér að framan höfum við skýrt hvernig Galdrasýningin á Ströndum, sem tengslarými, þjónar sem skurðpunktur ólíkra slóða sem leggja til við sköpun svæðisins og rökfært að hún hafi lagt til við hreyfingu Stranda í átt að nýjum miðum þar sem ferðaþjónusta er meira áberandi en hefur verið til skamms tíma. En hvaða slóða erum við að tala um? Rannsóknin er enn á frumstigi og því verða aðeins gefin þrjú dæmi um slóða sem við teljum mikilvæga í þessu samhengi. Þeir tengjast allir uppsetningu, innihaldi og hlutverki Galdrasýningarinnar á einn eða annan hátt.

Fyrst má nefna hugmyndafræði Galdrasýningarinnar. Frá upphafi hefur hún byggst á orðræðu um sjálfbærni sem hefur orðið lykilatriði í þróun ferðaþjónustu út um allan heim. Lögð er áhersla á að vinna í sátt við samfélagið og með þær bjargir sem svæðið og íbúar þess hafa aðgang að með áherslu á hagnýtingu menningararfs. Áhersla er lögð á að sýningarhald sé vel undirbyggt af fræðilegum rannsóknum. Á vef stofnunarinnar (www.galdrasyning.is) er að finna margvíslegan fróðleik sem tengist galdrafárinu á 17. öld, allt frá annálum aldarinnar og upplýsingum um einstaka galddramál til lýsinga á galddrajurtum og þjóðsagna af göldrum og galddramönnum. Sýningin sjálf er látlaus. Upplýsingar eru settar fram á veggspjöldum þar sem texti er í fyrirrúmi ásamt galdrastöfum og frásögnum af einstökum göldrum og galddramálum. Safnmunum sem búnir hafa verið til, líkt og nábrók og uppvakningur sem er að brjótast uppúr gólfi safnsins eru settir fram á þann veg að þeir ýta við ímyndunarafla gesta frekar en veita ráðandi og lokaða frásögn. Handverk og minjagripir sem eru til sölu á safninu eru á sama veg fremur hófstílltir og í samræmi

við anda sýningarinnar. Það er t.d. ekki hægt að fá lundabangsa keyptan í safnbúðinni en hins vegar fæst tilberi gegn vægu gjaldi. Forsvarsmenn Galdrasýningarinnar hafa einnig verið virkir í alþjóðlegum ferðaðþjónustuverkefnum sem byggja á sjálfbærni og hefur Galdrasýningin því á margan hátt miðlað alþjóðlegum hugmyndastraumum sjálfbærni og menningarferðaðþjónustu inn á svæðið og orðið mikilvæg fyrirmynd annarra sem hafa haft hug á ferðaðþjónustu um hvernig má vinna að verkefnum í þessum anda (sjá t.d. „Vestfirðingar sóttu“, 2010).

Annað dæmi um slóða sem Galdrasýningin dregur saman eru samgöngur og landfræðileg staða við og innan svæðisins. Eins og áður segir hefur Strandasýsla, sérstaklega norðan Hólmavíkur, löngum verið jaðarsvæði; staður „þar sem vegurinn endar“ eins og Hrafn Jökulsson kemst að orði (2007). Galdrasýningin dregur fram afstæði miðju og jaðars á margan hátt. Eins og áður er getið var hugsunin sú að sýningin á Hólmavík væri bara einn hluti galdraslóða sem myndi leiða gesti norður í Trékyllisvík og tengja þannig saman byggðirnar á Ströndum. Samkvæmt samtali við Jón Jónsson þá var upphaflega hugmyndin sú að byrja sýninguna á Borðeyri, syðst á Ströndum, en þar sat Þorleifur Kortsson sýslumaður sem var lykilpersóna í upphafi galdrafársins á 17. öld. Þá hefði sá þáttur tengst fulltrúa valdsins og tengslum við Evrópu á þeim tíma. Einnhverra hluta vegna voru Borðeyringar ekki áhugasamir um þetta og sá hluti sýningarinnar varð aldrei að veruleika. Á hinn bóginn heyrðum við raddir úr Árneshreppi um að upphaflega hafi sumu fólki þar fundist að galdranir hafi verið teknir úr höndunum á þeim þar sem að brennurnar sjálfar fóru fram þar og þar væri því hin raunverulega miðja galdrafársins. Allir viðmælendur okkar voru þó sáttir við það núna að það standi til að byggja þriðja áfanga sýningarinnar í Trékyllisvík. Á þeim áratug sem liðinn er síðan Galdrasýningin var sett á laggirnar hefur það gerst að þjóðleiðin frá Reykjavík og til Vestfjarða hefur flust frá sunnanverðum Ströndum yfir um Bröttubrekku, Dali og Tröllatunguheiði. Bæjarhreppur og þar með Borðeyri eru því ekki lengur í alfaraleið ferðalanga um Vestfirði. Hvort það muni hafa áhrif á uppbyggingu Galdrasýningarinnar í framtíðinni verður ósagt látið en það er ljóst að staða miðju og jaðars í Strandasýslu hefur tekið breytingum og má ætla að galdraslóðin norður Strandir skapi sterkari tengingu við alfaraleið ferðafólks um Hólmavík en ella.

Þriðja dæmið sem hér verður nefnt eru slóðar lista og sköpunarkrafts. Þessir slóðar eru á vissan hátt óáþreifanlegri en þeir sem nefndir hafa verið hér að framan. En þó. Galdrasýningin er um margt birtingarmynd sköpunarkrafts og frumkvöðulsháttar. Eldur, eitt hinna klassísku frumefna, er táknið eyðingar jafnt sem sköpunar (Diken, 2011; Law og Mol, 2001). Galdrasýningin setur menningararf fram á nýstárlegan hátt og það er táknað að brennur hafi orðið efniviður svo umfangsmikillar sköpunar. Forsvarsmenn Strandagaldurs hafa tekið þátt í margvíslegum nýsköpunarverkefnum á svæðinu og er ef til vill best lýst sem eldhugum. Nýlegt dæmi er að einn þeirra, Jón Jónsson hlaut viðurkenninguna Landstólpann – samfélagsviðurkenningu Bygðastofnunar fyrir jákvæða uppbyggingu ferðaðþjónustu og fræðastarfs á Ströndum haustið 2011 (Bygðastofnun, 2011). Í sjálfu sér er slík vinna mikilvæg sem fyrirmynd fyrir aðra sem hyggja á uppbyggingu í ferðaðþjónustu. Ekki er pláss til að gera viðhlítandi grein fyrir frumkvöðulshætti í ferðaðþjónustu á Ströndum að þessu sinni en önnur birtingarmynd sköpunarkrafts sem tengist óbeint Galdrasýningunni er aðdráttarafl svæðisins fyrir listafólk. Galdrasýningin vakti hjá okkur rannsakendum hughrif sköpunarkrafts en innan veggja hennar má komast á snöðir um fjölbreytta listsköpun sem tengist svæðinu. Þar skiptir að sjálfssögðu máli sú hversdagslega staðreynd að upplýsingamiðstöð ferðamála er rekin í sömu húsakynnum. Það undirstrikar þó aðeins hlutverk Galdrasýningarinnar sem tengslarýmis þar sem stefnumót ólíkra frásagna getur átt sér stað. Dæmi um tengsl lista og Stranda eru líklega einna mest áberandi á Djúpavík en ljósmyndarar, tónlistarmenn og myndlistarmenn hafa ítrekað sótt innblástur og unnið að sköpun sinni á staðnum eða tengt sig staðnum á annan hátt. Þar má nefna Sigurrós, Svavar Knút og Erró. Annað dæmi er að tónlistarmaðurinn Tómas R. Einarsson vann markvisst með

náttúru Stranda, sérstaklega vind og vatn á síðustu plötu sinni *Strengur* þar sem hann heimsótti slóðir ættfedra- og mæðra sinna. Þannig má lengi telja og í raun skipta einstök dæmi ekki öllu heldur það hvernig tengsl landsvæðis og sköpunarkrafts í listum geta orðið til að hafa áhrif á svæðið og lagt til við sköpun áfangastaðar ferðafólks.

Lokaorð

Þessi grein hefur lýst fyrstu skrefum í rannsókn á tilurð og mótun Stranda sem áfangastaðar ferðafólks. Galdrasýningin á Ströndum sem staðsett er á Hólmavík var sett fram sem skurðpunktur ólíkra frásagna eða slóða sem rannsakendur munu rekja til að veita innsýn í sköpun svæðisins. Með því móti er ætlunin að fanga það sem McLean (2009) lýsir sem ljóðrænu sköpunarinnar.

Strandir eins og allir staðir eru á ferðinni og það má velta því fyrir sér hvort slík ferð sé göldrum lík. Göldrum var ætlað að hafa áhrif á framvindu veruleikans og skapa ögn bærilegri tilveru fyrir þann sem þeim beitti eins og kemur vel fram í eftirfarandi ákalli:

Komi mér hjálp af jörðu, sigur af sólu, sæla af tungli, stoð af stjörnum og styrkur af englum drottins (Galdrasýning á Ströndum, e.d.).

Þeir slóðar sem hér hafa verið nefndir og stuttlega raktir eru aðeins dæmi um þá þræði sem rannsakendur ætla sér að fylgja. Allir þarfnast þeir frekari skoðunar og greiningar. Þó er ljóst að rétt eins og galdrar þá tengjast þeir sumum af frumefnum tilverunnar, jörð, eldi, vatni og lofti. Þeir draga einnig fram hvernig fólk er að vinna með þann efnivið við sköpun nýrra leiða til að afla sér lífsviðurværis á Ströndum; leiða sem fela í sér frásagnir um svæðið og sem stuðla þannig að stöðugri verðandi þess.

Heimildir

- Axel Hall, Ásgeir Jónsson og Sveinn Agnarsson. (2002). *Byggðir og búseta: Þéttbýlismyndun á Íslandi*. Reykjavík: Hagfræðistofnun Íslands.
- Áki Guðni Karlsson. (2011). *Menningartengd ferðabjónusta á Vestfjörðum*. Óbirt MA ritgerð: Háskóli Íslands, Þjóðfræði. Sótt af <http://hdl.handle.net/1946/7513>
- Benedikt Sigurðsson, Birgir Sigurðsson, Guðni Th. Jóhannesson, Hjörtur Gíslason, Hreinn Ragnarsson, Jakob Jakobsson o.fl. (2007). *Silfur hafsins - Gull Íslands: Sildarsaga Íslendinga* (2. bindi). Reykjavík: Nesútgáfan.
- Bender, B. (2001). Introduction. Í B. Bender og M. Winer (ritstjórar), *Contested landscapes: Movement, excile and place* (bls. 1-18). Oxford: Berg.
- Byggðastofnun. (2011). *Landstólpinn - árleg vidurkenning Byggðastofnunar*. Sótt af http://www.byggdastofnun.is/is/news/landstolpinn_arleg_vidurkenning_byggdastofnunar0/
- Clifford, J. (1997). *Routes: Travel and translations in the late twentieth century*. Cambridge: Harvard University Press.
- Diken, B. (2011). Fire as a metaphor of (im)mobility. *Mobilities*, 6(1), 95-102.
- Galdrasýning á Ströndum. (e.d.). Sótt af <http://www.vestfiridir.is/galdrasyning/>
- Hagstofa Íslands. (2011a). *Mannfjöldi eftir byggðakjörnum, kyni og aldri 1. janúar 1998-2011*. Sótt af <http://www.hagstofa.is/Hagtolar/Mannfjoldi/Byggdakjarnar-postnumer,-hverfi>
- Hagstofa Íslands. (2011b). *Mannfjöldi eftir kyni, aldri og sveitarfélögum 1998-2011 - Sveitarfélagaskipan hvers árs*. Sótt af <http://www.hagstofa.is/Hagtolar/Mannfjoldi/Sveitarfelog>
- Hagstofa Íslands. (2011c). *Mannfjöldi í einstökum byggðakjörnum og strjálbýli eftir landsvæðum ár hvert 1889-1990*. Sótt af <http://www.hagstofa.is/Hagtolar/Mannfjoldi/>

[Byggdakjarnar,-postnumer,-hverfi](#)

- Hetherington, K. (1997). Í place of geometry: The materiality of place. Í K. Hetherington og R. Munro (ritstjórar), *Ideas of difference: Social spaces and the labour of division* (bls. 183-199). Oxford: Blackwell.
- Hrafn Jökulsson. (2007). Þar sem vegurinn endar. Reykjavík: Skuggi.
- Jón Jónsson. (1996). *Ferðapjónusta og þjóðmenning*. Hólmavík: Héraðsnefnd Strandasýslu.
- Kopytoff, I. (1986). The cultural biography of things: Commoditization as process. Í A. Appadurai (ritstjóri), *The social life of things: Commodities in cultural perspective* (bls. 64-91). Cambridge: Cambridge University Press.
- Law, J. og Mol, A. (2001). Situating technoscience: An inquiry into spatialities. *Environment and Planning D: Society and Space*, 19(5), 609-621.
- McLean, S. (2009) Stories and cosmogonies; Imagining creativity beyond “nature” and “culture”. *Cultural Anthropology* 24(2), 213-245.
- Safnalög* nr. 106/2001.
- Samgönguráðuneytið. (2001). *Menningartengd ferðapjónusta*. Reykjavík: Höfundur.
- Samgönguráðuneytið. (2003). *Íslensk ferðapjónusta: Framtíðarsýn*. Reykjavík: Höfundur.
- Sheller, M. og Urry, J. (ritstjórar). (2004). *Tourism mobilities: Places to play, places in play*. London og New York: Routledge.
- Sigurður Atlason. (2000, 10. júní). Galdasýning á Ströndum: Fyrsti áfangi opnaður á Jónsmessu. *Morgunblaðið*. Sótt af http://www.mbl.is/mm/gagnasafn/grein.html?grein_id=540291
- Strauss, A. og Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. London, Thousand Oaks og New Delhi: Sage.
- Vestfirðingar sóttu Evrópsku verðlaunin EDEN til Brussel. (2010, október). *Ferðamálasamtök Vestfjarða: Samskiptavefur ferðapjónustu á Vestfjörðum*. Sótt af <http://www.vestfirskferdamal.is/>
- Þjóðfræðistofa. (2009). *Um Þjóðfræðistofu*. Sótt 30. ágúst 2011 af http://www.icef.is/index.php?option=com_content&view=article&id=51&Itemid=5%207

